साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
स्नातकोत्तर तह (एम् . ए.) नेपाली दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

महेश बस्नेत
नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका , ललितपुर
२०६७

शोधनिर्देशक : सहप्रा. डा. कृष्णप्रसाद दाहाल

साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
स्नातकोत्तर तह (एम् . ए.) नेपाली दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

महेश बस्नेत
नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका , ललितपुर

२०६७

शोधनिर्देशकको सिफारिसपत्र

शोधार्थी श्री महेश बस्नेतले स्नातकोत्तरतह दोस्रो वर्षको दसौंपत्रको प्रयोजनार्थ **साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्रको लेखन मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । रोचक घिमिरे नेपाली साहित्यका मूर्धन्य व्यक्तित्व हुनुहुन्छ । उहाँले नेपाली साहित्यको उन्नयन, विकास र प्रवर्द्धनका निम्ति खास गरेर सिर्जना र साहित्यिक पत्रकारिताका माध्यमबाट योगदान पुऱ्याउनु भएको छ । नेपाली साहित्यको विकासमा **शारदा** पत्रिकापछि **रचना** को नाम उल्लेख्य रूपमा आउने गर्दछ । घिमिरेले लामो समयदेखि अविच्छिन्न रूपमा **रचना**को सम्पादन र प्रकाशन गर्दै आइरहनु भएको छ । नेपाली साहित्यका स्वनामधन्य साहित्यकारहरू जस्तो बालकृष्ण सम, लेखनाथ पौडेल, महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, सिद्धिचरण श्रेष्ठ, केदारमान व्यथित, गोपालप्रसाद रिमाल , भूपी शेरचनहरूका महत्त्वपूर्ण कृतिहरूको प्रकाशन **रचना**ले गरेको इतिहास हाम्रा अगाडि साक्षी छ । साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेले पत्रकारिताका अतिरिक्त अनुसन्धानमूलक निबन्धहरूको रचना गर्नुभएको छ । यस्ता महामना विशिष्ट साधकको जीवनी, व्यक्तित्व र कृत्तित्वको अध्ययन शोधार्थी बस्नेतले बडो मिहिनेत र लगनका साथ गर्नुभएको छ । अनुसन्धानकर्ता बस्नेतले साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेका व्यक्तित्वका विविध आयामहरूलाई सूक्ष्मातिसूक्ष्म रूपले पर्गेल्नु भएको छ । यसका अतिरिक्त घिमिरेले लेख्नु भएको कृति **सम्झनामा फक्रिएका थुँगाहरू** को वस्तुपरक किसिमले विश्लेषण पनि गर्नुभएको छ । घिमिरेको साहित्यिक पत्रकारिताको पाटोलाई शोध-खोजका आधारमा अध्ययन गर्न शोधार्थी बस्नेत कतै पनि पछि पर्नुभएको छैन । यो शोधपत्रको लेखन शोधार्थी बस्नेतले शोधविधिको मान्यतामा आधारित भएर गर्नुभएको हुँदा उहाँको यो शोधपत्रको लेखनप्रति म पूर्ण सन्तुष्ट हुँदै यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली शिक्षक समिति, स्नातकोत्तर कार्यक्रम समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

....

सहप्राध्यापक डा. कृष्णप्रसाद दाहाल
शोधनिर्देशक
नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका

मिति : २०६७/१२/३०

मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति

शोधार्थी श्री महेश बस्नेतले स्नातकोत्तरतह दोस्रो वर्षको दसौंपत्रको आवश्यक परिपूर्तिका निम्ति तयार पार्नुभएको **साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

____

१. सहप्राध्यापक डा. कृष्णप्रसाद दाहाल
शोधनिर्देशक
नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम
पाटन संयुक्त क्याम्पस

____

२. प्रा. डा. जगदीशचन्द्र भण्डारी
संयोजक
नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम
पाटन संयुक्त क्याम्पस

____

३. सहप्राध्यापक सुरेन्द्रवरसिंह थापा
विभागीय प्रमुख
नेपाली शिक्षण समिति
पाटन संयुक्त क्याम्पस

____

४. उपप्राध्यापक यज्ञेश्वर निरौला
बाह्य परीक्षक
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस

कृतज्ञता ज्ञापन

पूज्यनीय माता माहिली बस्नेत र पिता दुर्गामान सिंह बस्नेतको एक छोरी दुई छोरा मध्ये कनिष्ट पुत्रका रूपमा वि.सं. २०२२ साल, असार ५ गते , ललितपुर इमाडोल - १ मा जन्मिएर वि.सं. २०३० सालमा ललितपुर, इमाडोल - ७ स्थित श्री महेन्द्र आदर्श मा. विद्यालयमा औपचारिक शिक्षारम्भ गरी वि.सं. २०४० सालमा पचास प्रतिशत अङ्क हासिल गरी द्वितीय श्रेणीमा एस्.एल.सी. परीक्षा उत्तीर्ण गरे पश्चात् पाटन संयुक्त क्याम्पस , पाटनढोकामा प्रवीणता प्रमाणपत्र तह अध्ययन गर्दै वि.सं. २०४० साल फागुनबाट श्री महेन्द्र आदर्श मा.वि. इमाडोल - ७ मा नै प्राथमिक शिक्षक भएर अध्यापन कार्यमा म संलग्न भएँ । वि.सं. २०४४ सालमा प्रवीणता प्रमाणपत्र तह, वि.सं. २०४७ सालमा स्नातक तह एवम् केही वर्षको अन्तरालमा ललित शिक्षा क्याम्पस पाटनबाट वि.सं. २०५५ सालमा एक वर्षे बी.एड. परीक्षा उत्तीर्ण गरे पश्चात् मेरो अध्ययन कार्य अवरुद्ध हुन पुग्यो ।

महेन्द्र आदर्श मा. विद्यालयमा निरन्तर कार्य गर्दै माध्यमिक तहमा नेपाली विषय अध्यापनरत रहेको समयमा विद्यालय दश जोड दुई हुने प्रसङ्गमा पुनः वि.सं.२०६२ सालमा पन्ध्र वर्षपछि पाटन संयुक्त क्याम्पसमा नै स्नातकोत्तर तहमा भर्ना भई अध्ययन गर्न थालेँ । अध्यापन कार्यमा संलग्न भएकै कारण सबै परीक्षा उत्तीर्ण गर्न समर्थ भएँ ।

स्नातकोत्तर तह (एम्.ए.) दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि शोधपत्र पूरा गर्नुपर्ने भएकाले के बारेमा, कसको बारेमा कसरी, के लेख्ने भन्ने विचार मन मस्तिष्कमा उर्लन थाले । कुनै कृति वा पत्रिका अथवा साहित्यकारका बारेमा लेख्ने कि भन्ने अन्यौलमा परेको अवस्थामा शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरुवर कृष्णप्रसाद दाहालज्यूद्वारा रोचक घिमिरेका बारेमा धेरै जानकारी हासिल गरे पश्चात् रोचक घिमिरेका बारेमा शोधपत्र तयार पार्ने निधो गरी **साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकमा मैले यो शोधपत्र तयार परेको हुँ ।

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समिति, स्नातकोत्तर तह (एम्.ए.) दोस्रो पत्रको परिपूर्तिका लागि आदरणीय गुरुवर नेपाली शिक्षण समिति एम्.ए. कार्यक्रमका पूर्व संयोजक सहप्राध्यापक डा. कृष्णप्रसाद दाहालज्यू को कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ ।

आफ्ना कतिपय व्यावहारिक कार्यहरूलाई पन्छ्याएर उहाँ र उहाँको परिवारजनले शोधपत्र तयार पार्ने सन्दर्भमा मलाई आइपरेका कैयौं समस्या, बाधा र अड्चनसँग सामना गर्ने प्रेरणा प्रदान गर्नुभएकोमा सर्वप्रथम म शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरुवर सहप्रा. डा. श्री कृष्णप्रसाद दाहाल ज्यू एवम् उहाँकी धर्मपत्नी रीता दाहाल र छोरीहरू कृत्तिका दाहाल, निकिता दाहाल एवम् छोरा शोभित दाहालप्रति अर्न्तमनदेखिनै हार्दिक कृतज्ञता अर्पण गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारीका क्रममा कुनै कुराको बोझ नमानी सम्पूर्ण कुराको जानकारी गराएर, प्रश्नावलीको उत्तर दिएर, पुस्तक पत्रिका एवम् सम्पूर्ण सामग्री उपलब्ध गराएर सहयोग गर्नु भएकोमा शोधनायक साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरे एवम् उहाँकी धर्मपत्नी सुस्मिता घिमिरे, पुत्रहरू सुधिर घिमिरे, प्रतीक घिमिरे, बुहारी आशा घिमिरे , नाति शाश्वत घिमिरेप्रति हार्दिक कृतज्ञता अर्पण गर्दछु । उहाँ जस्तो बहुआयामिक प्रतिभा भएको व्यक्तिको समाज र राष्ट्रलाई खाँचो छ तसर्थ उहाँको सुस्वास्थ्य, दीर्घायु एवम् उतरोत्तर उन्नति, प्रगतिका साथै उहाँको साहित्यिक पत्रकारिता एवम् लेखनकार्यले निरन्तरता पाएर अति विशिष्ट स्थान ओगटन सफल रहोस् भनी हृदयदेखि कामना गर्दछु ।

शोधपत्र तयारीका सन्दर्भमा आवश्यकीय सत्य, तथ्य सामग्री एवम् रोचक घिमिरेका सम्बन्धमा जाने, बुझेका कुराहरू प्रश्नावलीका क्रममा जानकारी दिनुहुने श्रद्धेय व्यक्तित्वहरू अभि सुवेदी , डा. गोविन्दराज भट्टराई, ज्ञानुवाकर पौडेल , नगेन्द्रराज शर्मा , जगदीश घिमिरे, ध्रुवचन्द्र गौतम, विनोद दीक्षित, ध्रुव सापकोटा, रमेश गोर्खाली, भाउ पन्थी, अच्युतरमण अधिकारी, दिव्य गिरी, विजय चालिसे, शिव रेग्मी प्रति अन्तरमनदेखि आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यसै क्रममा पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली शिक्षण विभागका विभागीय प्रमुख सहप्रा. सुरेन्द्रवरसिंह थापा एवम् पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रमका संयोजक प्रा. डा. जगदीशचन्द्र भण्डारी ज्यूप्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने प्रसङ्गमा आफ्नो तर्फबाट अमूल्य ज्ञान प्रदान गर्नुहुने पाटन संयुक्त क्याम्पस, पाटनढोकाका नेपाली विभागका सम्पूर्ण श्रद्धेय गुरुवर्गप्रति म आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । साथै विभिन्न किसिमले सहयोग पुऱ्याउने श्री महेन्द्र आदर्श मा. वि. इमाडोल-७, ललितपुरका आदरणीय सहकर्मी शिक्षक, शिक्षिका मित्रहरू, विशेष हौसला, प्रेरणा र सहयोग पुऱ्याउने दाइ वसन्त भण्डारी, दिदी भुला भण्डारी, तारा न्यौपाने, अनिता आचार्य, प्राञ्जल सिंह भण्डारी, प्रशून भण्डारी, हाइ भ्यू सेकेन्डरी स्कुल, टीकाथलीका प्रिन्सिपल सुन्दरकुमार

श्रेष्ठ, व्यवस्थापक विसु श्रेष्ठ, कार्यालय सहायक सुमित खड्का एवम् सम्पूर्ण सहकर्मी मित्रहरू, यसैगरी आवश्यक सरसल्लाह पुस्तक-पत्रिका उपलब्ध गराएर सहयोग गर्नुहुने महानुभावहरू, त्रि.वि.केन्द्रीय पुस्तकालय, पाटन संयुक्त क्याम्पस पुस्तकालय, विभिन्न संघसंस्था एवम् प्रस्तुत शोधपत्र समयमा शुद्धसँग टङ्कण गरिदिने सुजित महर्जनप्रति पनि म आभार प्रकट गर्न चाहन्छु।

मलाई यस धर्तीमा जन्मदिएर योग्य बनाउने माता माहिली बस्नेत, पिता दुर्गामान सिंह बस्नेत, माया गर्ने दाजु रमेश बस्नेत, भाउजू लक्ष्मीबस्नेत प्रति आभार प्रकट गर्दछु अनि व्यावहारिक समस्यासँग सङ्घर्ष गरेर सम्पूर्ण जिम्मेवारी वहन गरी प्रेरणा र हौसला प्रदान गर्ने जीवन सँगिनी श्रीमती पेमू बस्नेत अनि छोरा मृदुल बस्नेतमा स्नेहसिक्त भावले आशीर्वाद प्रदान गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली शिक्षण समिति, स्नातकोत्तर कार्यक्रम समक्ष प्रस्तुत गर्दछु।

(महेश बस्नेत)
शोधार्थी
क्याम्पस रोल नं. १८/२०६२
परीक्षा क्रमाङ्क : २२३२
रजिस्ट्रेसन नं. १०८४९८५
नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम
नेपाली शिक्षण समिति
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर

मिति : २०६७/१२/३०

विषय सूची

शोधनिर्देशकको सिफारिसपत्र

मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति

कृतज्ञता ज्ञापन

सङ्क्षेपीकृत शब्दहरूको सूची

अध्याय एक

शोध परिचय

१.१	शोध शीर्षक	१
१.२	शोध प्रयोजन	१
१.३	विषय परिचय	१ - ३
१.४	समस्या कथन	३
१.५	शोध कार्यको उद्देश्य	३
१.६	पुर्वकार्यको समीक्षा	४ - ११
१.७.	अध्ययनको क्षेत्र	११
१.८.	अध्ययनको सीमा	११
१.९.	सामग्री सङ्कलन र शोधविधि	१२
१.१०.	शोधपत्रको रूपरेखा	१२

अध्याय दुई

साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेको जीवनीको अध्ययन

२.०	परिचय	१३
२.१	जन्म र जन्मस्थान	१३
२.२	परिवारिक स्थिति	१४
२.३	पुर्खौली	१४ - १५
२.४	बाल्यकाल	१५
२.५	उपनयन	१६
२.६	शिक्षादीक्षा	१६
२.६.१	अक्षरारम्भ	१६
२.६.२	विद्यालयीय एवम् उच्चशिक्षा	१६ - १७
२.७	दाम्पत्य जीवन र परिवारिक अवस्था	१७ - १८
२.८	राजनीतिक जीवन	१८
२.९	आजीविका र पेशा	१८
२.१०	आर्थिक अवस्था	१९
२.११	रुचि तथा स्वभाव	१९
२.१२	सिर्जनात्मकता	२०
२.१२.१	साहित्यिक प्रेरणा र प्रभाव	२० - २१
२.१२.२	लेखन कार्य र प्रकाशित लेख रचना एवम् कृति	२१ - २५
२.१३	सम्मान तथा पुरस्कार	२५ - २७
२.१४	भ्रमण	२७
२.१५	सामाजिक क्षेत्रमा संलग्नता र कार्य	२७ - २८

२.१६	जीवनको अविस्मरणीय घटना	२८
२.१७	जीवनदर्शन	२८
२.१८	निष्कर्ष	२९

अध्याय तीन

साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेको व्यक्तित्वको अध्ययन

३	पृष्ठभूमि	३०
३.१.	व्यक्तित्वका विभिन्न पक्षहरू :	३० - ३१
३.२	साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेका व्यक्तित्वका आयामहरू	३१
३.२.१	बाह्य व्यक्तित्व	३१ - ३२
३.२.२	आन्तरिक व्यक्तित्व	३२ - ३३
३.३	साहित्यिक व्यक्तित्व	३३
३.३.१	कवि व्यक्तित्व	३३ - ३४
३.३.२	निबन्धकार व्यक्तित्व	३४
३.३.३	जीवनी लेखक व्यक्तित्व	३४
३.३.४	समालोचक व्यक्तित्व	३५
३.३.५	समीक्षक व्यक्तित्व	३५ - ३६
३.३.६	भूमिका लेखक व्यक्तित्व	३६
३.३.७	स्तम्भकार व्यक्तित्व	३६ - ३७
३.४	साहित्येतर व्यक्तित्व	३७
३.४.१	सम्पादक व्यक्तित्व	३७ - ३८
३.४.२	समाजसेवी व्यक्तित्व	३८
३.४.३	बहुभाषी व्यक्तित्व	३९
३.४.४	गैर साहित्यिक लेखक व्यक्तित्व	३९
३.५	निष्कर्ष	३९ - ४०

अध्याय चार

साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेको कृतित्वको अध्ययन

४.	पृष्ठभूमि	४१ - ४२
४.१	साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेको लेखन यात्रा	४२ - ४३
४.१.१	लेखन र प्रकाशन	४३
४.१.२	रोचक घिमिरेको लेखन यात्राको चरण विभाजन	४३ - ४४
४.१.२.१	पूर्वार्द्ध चरण : अभ्यासकाल (वि.सं. २०१५ - २०५६)	४४
४.१.२.२	उत्तरार्द्ध चरण : विकासकाल (वि.सं. २०५६, हालसम्म)	४४ - ४५
४.१.२.३	निष्कर्ष	४५
४.२	रोचक घिमिरेको पुस्तकाकार कृतिको अध्ययन	४६
४.३.	रोचक घिमिरेको निबन्धको अध्ययन	४६
४.३.१	निबन्धको सामान्य परिचय	४६ - ४७
४.३.२	शीर्षक र भावनात्मक सङ्गति	४७
४.३.३	सम्झनामा फक्रिएका थुँगाहरु निबन्ध सङ्ग्रहमा रहेका निबन्धका प्रकार	४८
४.३.३.१	संस्मरणात्मक निबन्ध	४८
४.३.३.२	विवरणात्मब निबन्ध	४८
४.३.३.३	साहित्यिक निबन्ध	४८
४.३.३.४	भाषाशैली	४८
४.४	सम्झनामा फक्रिएका थुँगाहरू निबन्ध सङ्ग्रहको विश्लेषण	४९
४.४.१	हास्यव्यङ्ग्यको शाश्वत शिल्पी	४९ - ५०
४.४.२	सिद्धान्त र व्यवहारमा फरक व्यक्तित्व	५० - ५१
४.४.३	सम्झनामा फक्रिएका थुँगाहरू	५१ - ५२
४.४.४	महापण्डितको नेपालसम्बन्ध	५२ - ५३
४.४.५	सम्झनाको पोकोभित्रका बराल	५३ - ५५
४.४.६	औतारी व्यक्तित्वका धनी	५५ - ५६

४.४.७ भैरवसँगका सत्र वर्ष ५६ - ५७

४.४.८ साहित्यिक पत्रकारिताका विनयी सेवक ५७ - ५८

४.४.९ केही तीता केही मीठा प्रसङ्ग ५८ - ५९

४.४.१० राष्ट्रका प्राज्ञिक सम्पत्ति ५९ - ६१

४.४.११ जनताका गायक ६१ - ६२

४.४.१२ हामी कलाकार भयौँ ६३

४.४.१३ असाधारण बिसाई ६४

४.४.१४ भौतिक कमाइको तुच्छता ६४ - ६५

अध्याय पाँच

रोचक घिमिरेको साहित्यिक योगदानको मूल्याङ्कन

५ प्रधान सम्पादक रोचक घिमिरे र 'रचना' साहित्यिक पत्रिका प्रकाशन ६६ - ६७

५.१ साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेले पत्रकारिता क्षेत्रमा गरेका उल्लेखनीय कार्यहरू ६७ - ६८

५.२ साहित्यिक पत्रकार रोचक घिमिरेको साहित्यिक पत्रकारिताको विशेषता ६८ - ६९

५.३ निष्कर्ष ६९

अध्याय छ

उपसंहार एवम् निष्कर्ष ७० - ७३

सन्दर्भ सामग्री ७४ - ७६

परिशिष्ट ७७-९३

सङ्क्षेपीकृत शब्दहरूको सूची

प्रस्तुत शोधपत्रमा प्रयोग भएका सङ्क्षेपीकृत शब्दहरू निम्नानुसार छन् :

आई. ए.	इन्टरमिडियट अफ आर्टस्
उप. प्रा.	उपप्राध्यापक
एम्. ए.	मास्टर अफ् आर्टस्
काठ.	काठमाडौँ
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
चौ. सं.	चौथा संस्करण
छै. सं.	छैठौं संस्करण
डा.	डाक्टर
ते. सं.	तेस्रो संस्करण
त्रि.वि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
न.	नम्बर
न. पा.	नगरपालिका
नि.मा.वि.	निम्न माध्यमिक विद्यालय
ने.प्र.प्र.	नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पा.सं.	पाँचौं संस्करण
प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
पृ.	पृष्ठ
पृ.सं.	पृ. संख्या
बी. ए.	ब्याचलर अफ् आर्टस्
बी. एड्.	ब्याचलर अफ् एजुकेशन
मा. वि.	माध्यमिक विद्यालय

वि. सं.	विक्रम संवत्
सम्पा.	सम्पादक
सा. प्र.	साझा प्रकाशन
स्व.	स्वर्गीय